

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARININ BENLİK GELİŞİMİNDE ANAOKULU ÖĞRETMENİNİN ROLÜ

Yrd.Doç.Dr.Hacer TOR*

Okul öncesi çocuğun yaşamında en önemli unsur çevresindeki kişilerdir. Bu nedenle anaokulu öğretmeni, ana ve babasından sonra çocuk için en önemli kişidir. Günün büyük bir bölümü öğretmenle birlikte geçiren okulöncesi çocuğu, öğretmeni örnek olarak alıp, onu taklit eder; kişiliğini, hemen hemen bütünüyle benimser, işte bunun içindir ki okulöncesi öğretmenin insancıl özellikler açısından bazı belirli üstünlüklere sahip olması gerekir.

Bir anaokulu, nedeni iyi döşenirse döşensin araç-gereci ve oyuncakları ne derece zengin olursa olsun, ancak öğretmenin kişiliği, yetenekleri bilgi ve kendini adanmışlığı oranında başarılı olur. Erken yaştaki uyarıların niteliğinin, çocuğun tüm yaşamına ve genel öğretimine katkısının büyüklüğünü de göz önünde tutarsak öğretmenin kişiliğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

ÖZET

Anaokulunda öğretmen anne-babadan sonra benlik gelişiminde en etkili olan kişidir. Anne-baba gibi öğretmenin çocukla ilgili değerlendirmeleri çocuğun davranışlarını çevredeki insanları, olayları anlayışını ve başarısını etkileyen aynı zamanda özdeşim kurabileceği kişi olması açısından da önem taşır. Öğretmenin çocukla olan ilişkileri çocuğun kendini değerli bir varlık olarak görmesini, kendine güvenmesini ve kendi benliğini kabul etmesini sağlar.

THE ROLE OF THE KINDERGARDEN TEACHERS ON THE PERSONEL DEVELOPMENT OF PRE-SCHOOL CHILDREN

ABSTRACT

In kindergarden, teacher is the most influential person on the individual's personal development. As well as the parents, teachers are also have a great deal of importance in terms of her/his being the person whom the child identify herself with him/her or in terms of teacher's being effective on the child's evaluating the peoples, the events in his environment and on the child's accomplishment-relations of teachers with students enable child to recognise himself as a valuable existence and to trust on himself accepting his own personality.

* G.Ü. Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi, Aile Bilimleri ve Tüketici Eğitimi Bölümü, Çocuk Gelişimi ve İnsan İlişkileri Eğitimi Anabilim Dalı . Tarama Makalesi.

I. GİRİŞ

Benlik bireyin kendisi fiziki ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu sahip olduğu kendine ait bir takım duygu, değer ve kavramlar sistemidir (Kılıççı, 1989:45).

Çocuğun benliği, birçok zihni durumun birleşimini kapsar. Benlik, çocuğun bilen ve düşünebilen bir kişi olduğunun bilincine varmasını sağlayan tanıma unsurlarını içine alır. Bu tanıma unsurları, çocuğun kendini kavraması ve fizik özelliklerini algılamasını sağlar. Kendini kavraması, kim ve ne olduğunu, bir insan olarak nitelikleri, yetenekleri, amaçları, inanışları, ahlak yükümlülükleri ve bilinçli olarak elde ettiği değerleri demektir (Jersild, 1974:90).

Benliğin oluşumu, bireyin yaşantılarını algılayış biçimi, diğer insanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilme ve kabul edilme gereksiniminden önemli olarak etkilenir. Özellikle, kendisine yakın olan kişilerin tutumu ve değerlendirilme biçimleri onun için çok önemlidir. Bu konuda onu hoşnut eden ya da dış kırıklığına uğratan türlü yaşantılar sonucu birey kendine değer verme duygusunu geliştirir. Bu duygular öğrenilecek geliştirilir ve bir kez oluştuktan sonra, artık diğer insanların kendisini gerçekten nasıl değerlendirdiklerinden bağımsız olarak varlığını sürdürür ve bireyin tüm davranışlarını etkileyen bir güç durumuna gelir (Geçtan, 1981:60).

Benliğin gelişimi, bireyin çevresiyle olan yaşantılarını algılama biçimlerine göre oluşan bir süreçtir. Bu süreç doğumla başlar. Doğuşta çocuk kendi bedeni ile çevresini ayıramaz. Bebeğin bedeni ile ilgili gereksinimlerinden kaynaklanan dürtüleri ve bunların giderilmesine ilişkin yaşantıları, kendi bedeninde ve dış çevreden gelen uyarıcıların ben ve ben olmayan olarak ayrışmasına neden olur. Bunun sonucunda bebek, önce tinsel benliğini ve kendi bedeninin sınırlarını dış dünyadan ayırmaya ve kendini benimsemeye başlar. Bu görüşlerden bir kısmı, örneğin kız mı, erkek mi olduğu, adı soyadı, esmer mi, sarışın mı gibi nesnel benlik parçalarıyken, bir kısmı da iyi, kötü, güzel, çirkin gibi öznel değerleri içeren benlik parçalarına dönüşür (Kılıççı, 1989:46).

2.ÇOCUKTA BENLİĞİN GELİŞİMİ

Geçtan (1993)'a "Çocuk öncelikle kendi çevresinde anne-babasını ve kardeşlerini gözleyerek, onların davranışlarını oyun içinde taklit etmekte, kendisi için önemli olan bu kişilerin davranışlarını özümseyerek bir başkasının rolünü oynamaktadır. Eğer anne-babadan gelen reddedici tutumlar çocuğun kendisini değersiz bulmasına neden olmakta ve böyle bir ortamda yetişen çocuğun kendisi için olumlu görüşler geliştirmesi mümkün olmamaktadır.

Bu olumsuz durum ailede gerçekleştiğinde ve çocuğun okulla tanışmadığı bir dönemde gerçekleştiğinden örgün eğitim sistemini çocuğun bu gelişim devresinde benlik kavramını iyileştirici bir çalışma yapamamaktadır. Çalışmalar ancak çocuğun okul sisteminin içine girdiği anaokulunda başlayabilmektedir.

Bloom (1979)'a göre "eğitimin sosyal amacına götürücü koşullar güvenli bir öğrenme ortamı yaratabilme çabası olarak ele alınmalıdır." Çünkü güvensiz eğitim ortamında insan zihni dikkat ve sentez yeteneğini kullanamamaktadır. Ayrıca köklü davranış değişiklikleri ancak güvenli bir öğrenme ortamı içinde olur. Bu güvenli ortamın vazgeçilmez üç temel niteliği bulunmaktadır. Bunlar insana karşı koşulsuz saygı, sempatik anlayış ve dürüstlüktür. Böyle bir ortam içinde insanın kendini tanıması, anlaması, kendi kendisi olması hedefler olarak ele alınmalıdır. Böylece kişinin kendini değerli bir varlık olarak görmesi, kendine güvenmesini, en önemlisi de kendi benliğini kabul etmesine neden olur.

Benlik gelişimi bireyin gelişimi için önemlidir. Bu nedenle okul öncesi öğretmenleri bu konuya dikkat etmeli ve benlik gelişiminde gözönünde tutmaları gerekmektedir.

2.1. Anaokullarının Eğitim Amaçları

Eğitimin amacı bireyin içinde bulunduğu topluma uyum yapmasını sağlamaktır. Bu genel amaçtan hareketle, okul öncesi eğitimin amacı, çocuğun bedensel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimini sağlamak, ileride uyumlu bir yaşam sürmesi için gerekli olan temelleri sağlıklı bir şekilde oluşturmaktır. Böylece, çocuğun bir yandan doğuştan getirdiği yetenek ve özellikler geliştirilerek kendini gerçekleştirme sağlaması, bir yandan topluma verimli üretken bir şekilde katılımı güvence altına alınmış olur.

Çocuğun "3 - 6 yaşlarında gelişen" girişim duygusunun, benliğin olumlu olarak gelişmesinde rol oynayan bir etkisi vardır. Bu dönem çocuğun merak ve girişim dönemidir, davranışlarında atılganlık ve girişkenlik egemendir. Bu dönemde eğer çocuk davranışlarından ve ilgilendiği konulardan dolayı fazla eleştirilirse, korkutulursa girişim gücünü kaybetmekte, heran yanlış birşeyler yapacağından dolayı da suçluluk duyguları geliştirmektedir. Çocuksu emelleri, eylemleri, atımları, sormaları yüzünden sık sık korkutulan ceza gören çocuk kendini ve yaptığı işleri değersiz gören, güvensiz bir benlik yapısı geliştirmeye başlar. Bu şekilde biçimlenen bir benlik yapısı olan çocuk aşırı ürkek, uysal, girişim duygusundan yoksun büyüyebilir ve yetişkinlikte de edilgen, ürkek ve bağımlı kalmasına yol açar (Güngör, 1993:57).

2.2. Anaokulu Öğretmeninin Özellikleri

Okul öncesi yaşlarda çocuk, çevresindeki kişilerin ortamlarıyla etkileşim yollarını, kendine özgü duyuş, düşünüş ve davranış biçimiyle bağdaştırarak benimser. Başka bir deyişle bir yandan kendi varlığının bilincine varır. Öte yandan toplumun ondan neler beklediğini, kendisinin topluma neler vermek zorunda olduğunu öğrenir. İçinde bulunduğu toplum kesitinin gelenek ve görenekleri çerçevesi içinde kendine özgü iletişim ve etkileşim yollarını geliştirir. Şöyleki bir okul öncesi eğitim kurumunda, bilinçli bir öğretmenin önderliğinde gelişen çocuk zamanla ortama uygun davranış şekilleri öğrenir, benimser ve çevresindeki kişiler gibi davranmaya çalışır (Ulçay, 1993:50).

O halde iyi bir öğretmen hangi özellikleri taşımalıdır? Bu soru pek çok araştırmacıyı meşgul etmiş bir sorudur. Ama iyi ve etkin bir öğretmenin tüm özelliklerini tanımlayacak eksiksiz ve tek bir listeden söz etmek oldukça güçtür. Buna

rağmen pek çok kişi öğretmenlerin çocuklarla daha etkin ilişkiler kurmalarında özellik taşıyan bazı kişilik özelliklerini sıralamaya çalışmışlardır.

Witty, yaptığı bir çalışmada öğretmen özelliklerini şöyle sıralamaktadır.

1. İşbirliği yapmaya istekli ve demokratik tavırlı.
2. Başkalarını düşünen ve nazik.
3. Sabırlı.
4. Çok değişik ilgilere sahip.
5. İyi bir dış görünüme sahip ve yumuşak huylu.
6. Adil ve tarafsız.
7. Espiri gücüne sahip, şakacı.
8. Davranışlarında tutarlı.
9. Çocukların sorunlarına ilgili.
10. Esnek davranışlı yani yeni durumlara kolayca uyar.
11. Dostça tavsiyelerde bulunur.
12. Öğrettiği konularda yeterlidir (Gürkan, 1986:60).

Öğretmenin kişilik özelliklerinin önemi tam anlamıyla son yıllarda anlaşılmaya başlanmıştır.

Okulöncesi öğretmeni hem çocuklar için davranış örneği hem de çocuklarda istenilir davranışları geliştiren kişidir. Aynı zamanda çocuklara en yakın kişi olduğundan onun çocukların saptanmış eğitim amaçlarına ulaşmasındaki rolü ve payı çok büyüktür.

3. ANAOKULU ÖĞRETMENİNİN ÇOCUĞUN BENLİK GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİSİ

Öğretmen anaokulunda anne-babadan sonra benlik gelişiminde en etkili olan kişidir. O halde öğretmen çocukta Benlik Kavramının Geliştirilmesi için hangi amaçlar çerçevesinde hareket etmelidir.

1)Güven: Anaokulunda öğretmen çocuğun güven duygusunu geliştirmelidir. Bu nedenle her çocuğu olduğu gibi kabul etmelidir. Çocuğun olumlu yönlerini vurgulamalı, belirli yardımlar yapmalıdır.

2) Kendini Denetleme: Öğretmen, çocuğun kendi kendini denetleyebilmesinin, kendisi yönlendirebilmesinin bir beceri olduğunu, bu becerilerin belirli aşamalarla ve görel olarak kazanıldığını bilmelidir. Çocuğa toplum kurallarını ceza, tehdit, ayıplama, küçümseme yolu ile değil, benimsetme yolu ile öğretmelidir. Bunun için kuralların gerçeklerini çocuğa açıklamalıdır. Çocuk kısıtlama ve kuralların kendi iyiliği için olduğunu anladığı zaman bu kurallara kolaylıkla uyar. Öğretmenin amacı, sorumluluklarını, doğru ve yanlış davranışları, kimsenin yardımı olmaksızın, kendi kendine saptayan ve bu davranışların gereklerini isteyerek yerine getiren bir yetişkinin davranış yatkınlıklarını yapmak yani çocukta iç kontrolü geliştirmektir.

3) Bağımlılık: Öğretmen, çocuğun doğasındaki bu güçlü bağımsızlık arzusuna dayanarak, anaokulunun fiziksel konumunu, araç, gereçlerini ve programını, çocuğun kendi işini, kendi yapabileceği şekilde hazırlamalıdır. Öğretmen, bunun karşıtı bir

yaklaşım, çocuğa baskısı ve boyunduruğu altına alır, istediği kalıba sokmaya çalışırsa, çocuk inatçı ve saldırgan olur. Öğretmenle sürekli zıtladır. Unutmamak gerekir ki okul öncesi çocuğu, ancak içinden gelen bağımsızlık isteğine saygı duyulduğu zaman çevresine uyum sağlar. İşbirliğine girer.

Öğretmenin sorumluluğu, her çocuğun yaş, olgunluk ve hazırlık düzeyiyle orantılı olarak ortaya çıkan bağımsızlık çabalarının başarıya ulaşmasına yardımcı olmaktır. Bu bakımdan öğretmen, çocuğa bazı işleri kendi başına yapıp, yaşamının bazı yönleriyle ilgili kararları kendi başına alabileceğini, bazı seçimleri, kimsenin desteği olmaksızın kendi kendine yapabileceğini göstermelidir. Böylece çocuk iradesini ve sınırlarını tanıır. Kendi görevini yüklenen, sorumluluğunu bilen, dilediğine erişmek için tek başına çaba harcayabilen, başkalarının etkisi altında küçülüp, ezilmeyen, yönelimlerini, seçimlerini kendi belirleyen bir yetişkin olmanın adımlarını atmaya başlar. Öğretmen, çocuğa, işleri kendi başına yönetebileceğini göstermek için, öncelikle ona karşı duyduğu güven ve saygıyı davranışlarıyla belirtmelidir. Asıl gerekli olan, çocuğun bağımsızlığa yönelik çabalarını kısıtlamamak, başkalarına bağlanıp muhtaç olmadan yaşanabileceğini göstermektir.

4) Kendine Karşı Olumlu Tavrı Takınma: Çocuk anaokulunda kendi kişiliğine karşı olumlu bir tutum geliştirmelidir. Öğretmen bunu bilerek, çocuğu başarısız olacağı durumlardan özenle korumalı, başarılı olduğu durumları vurgulayarak çocuğun sevinç ve mutluluğunu artırmalıdır. Burada önemle belirtmek gerekir ki, anaokulu, çocuğa okul kavramını veren ilk yerdir. Çocuğun buradaki denemeleri, başarılı, anlamlı ve mutlu olursa, çocuk öğretmenlerini, arkadaşlarını, kitapları severse, ilkökula olumlu duygularla dolu olarak gider ve başarılı olma olasılığı artar. Bu nedenle öğretmen anaokulunda çocuğu ürkitmeyecek, korkutacak, güvensiz kılacak, sakıncalı tutum ve davranışlarda bulunmamalıdır.

5) Cinsel Roller Öğrenme: Çocuklar anaokulunda cinsel rolleri öğrenmelidir. Öğretmen bunun için uygun bir çok yaşantı ve deneyimler oluşturmali, her çocuğun hem kendinin hem de karşı cinsin uygun cinsel rollerini öğrenmesini ve bunlara karşı saygı duymasını sağlamalıdır. Bu konuda evcilik köşesi, kitaplar ve temsili oyunlar öğretmenin temel yardımcılarıdır (Ulçay, 1993:60).

SONUÇ

Okul ile çocuk yeni ve farklı bir dünyaya açılır. Açıldığı bu dünya çocuk için yepyeni bir toplumsal çevredir. Tanımadığı diğer çocuklarla ve öğretmeni ile olan ilişkileri, okulun uyulması gereken kuralları ve başarmak zorunda olduğu öğrenim görevleri, onun bu yeni çevreye uyum sağlaması da güçlüklerle karşılaşmasına neden olur. Çocuğun bu güçlükleri aşmasında ve girdiği bu yeni ortamda kendini güven içinde hissedebilmesine, güven veren birisine ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacını en iyi biçimde karşılayabilecek kimse öğretmendir. Öğretmen anaokulunda anne-babadan sonra benlik gelişiminde en etkili olan kişidir. Anne-baba gibi öğretmeninde çocukla ilgili değerlendirmeleri çocuğun davranışlarını, çevredeki insanları, olayları algılayışını ve başarısını etkileyen, aynı zamanda özdeşim kurabileceği kişi olması açısından da önem taşır. Öğretmenin çocukla olan ilişkileri çocuğun kendini değerli bir varlık olarak görmesini, kendine güvenmesini ve kendi benliğini kabul etmesini sağlar. Bu nedenle, öğretmen olumlu olarak etkileyen bir etkidir. Bu ilişkinin sağlıklı olduğu durumlarda, çocuğun hem ruh sağlığı, hem de öğrenim hayatı olumsuz olarak etkilenmektedir.

KAYNAKLAR

- Bloom , S. B., **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme**, M.E.Basımevi, Ankara, 1978.
- Geçtan, E., **Psikanaliz ve Sonrası**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Güngör, A., "Çocukta Benliğin Gelişimi", **9. Ya-pa Okulöncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması Semineri**, Ya-pa Yayınları, Ankara, 1993.
- Gürkan, T., "Öğretmen Tutumlarının Okulöncesi Çocukları Üzerindeki Etkileri", **Ya-pa 4.Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**, Ya-pa Yayınları, Ankara, 1986.
- Jersild, A. T., **Çocuk Psikolojisi** (Çev. Gülseren Günçe), Ankara, Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No:43, Ankara, 1974.
- Kılıççı, Y., **Okulda Ruh Sağlığı**, Ankara, 1989.
- Ulçay, S., **Okulöncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kurumlarında Yıllık Program**, M.E.Basımevi, İstanbul, 1993.